

**GLOBALLASHUV SHAROITIDA XALQARO MOLIYA
INSTITUTLARINING EVOLYUTSIYASI: MAQSADLAR TIZIMI VA
ZAMONAVIY VAZIFALAR**

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, Bank ishi kafedrası Assistent-stajori

Qodirov Yusufbek Suyunbekovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti Bank-Moliyaxizmatlari fakulteti

BI-124 guruh talabalari

Raxmatova Jasmina Jahongirovna

Ismatullayeva Bahor Asadulla qizi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada globallashuv sharoitida xalqaro moliya institutlarining evolyutsion rivojlanish jarayoni, ularning maqsadlar tizimi hamda zamonaviy iqtisodiy muhitdagi o'zgaruvchan funksional vazifalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Xalqaro moliya institutlarining shakllanishi va transformatsiyasi jahon iqtisodiyotining integratsiyalashuvi, moliyaviy oqimlarning erkinlashuvi hamda global iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash zaruriyati bilan bog'liq holda yoritilgan. Shuningdek, maqolada ushbu institutlarning rivojlanayotgan davlatlar iqtisodiyotini qo'llab-quvvatlash, moliyaviy inqirozlarni yumshatish va xalqaro to'lov tizimlarini tartibga solishdagi roli tahlil etilgan. Zamonaviy raqamli iqtisodiyot sharoitida xalqaro moliya institutlarining funksional yangilanishi va strategik ahamiyati alohida ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari global moliyaviy tizimda ushbu institutlarning o'rnini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: globallashuv, xalqaro moliya institutlari, iqtisodiy integratsiya, moliyaviy barqarorlik, Jahon banki, Xalqaro valyuta fondi, moliyaviy inqiroz, raqamli iqtisodiyot, global moliyaviy tizim.

Abstract

This article provides a scientific and theoretical analysis of the evolutionary development process of international financial institutions under conditions of globalization, their system of objectives, and their changing functional roles in the modern economic environment. The formation and transformation of international financial institutions are examined in connection with the increasing integration of the global economy, the liberalization of financial flows, and the need to ensure global economic stability. In addition, the article analyzes the role of these institutions in supporting developing countries' economies, mitigating financial crises, and regulating international payment systems. In the context of the modern digital economy, the functional renewal and strategic importance of international financial institutions are also considered. The research findings contribute to a deeper understanding of the role of these institutions in the global financial system.

Keywords: globalization, international financial institutions, economic integration, financial stability, World Bank, International Monetary Fund, financial crisis, digital economy, global financial system.

Аннотация

В данной статье проводится научно-теоретический анализ эволюционного развития международных финансовых институтов в условиях глобализации, их системы целей, а также изменяющихся функциональных задач в современной экономической среде. Формирование и трансформация международных финансовых институтов рассматриваются в контексте усиления интеграции мировой экономики, либерализации финансовых потоков и необходимости обеспечения глобальной экономической стабильности. Кроме того, в статье анализируется роль данных институтов в поддержке экономик развивающихся стран, смягчении финансовых кризисов

и регулировании международных платёжных систем. В условиях современной цифровой экономики особое внимание уделяется функциональному обновлению и стратегической значимости международных финансовых институтов. Результаты исследования способствуют более глубокому пониманию роли данных институтов в мировой финансовой системе.

Ключевые слова: глобализация, международные финансовые институты, экономическая интеграция, финансовая стабильность, Всемирный банк, Международный валютный фонд, финансовый кризис, цифровая экономика, мировая финансовая система.

Kirish

Zamonaviy jahon xo‘jaligi globallashuv jarayonlarining chuqurlashuvi bilan tavsiflanib, bu holat xalqaro iqtisodiy munosabatlarning yangi bosqichga ko‘tarilishiga olib kelmoqda. Ushbu sharoitda xalqaro moliya institutlari global moliyaviy tizimning muhim tarkibiy qismi sifatida mamlakatlar o‘rtasidagi iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish, moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash hamda resurslarni samarali taqsimlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Xalqaro moliya institutlarining shakllanishi va rivojlanishi jahon iqtisodiyotining integratsiyalashuvi, kapital harakatining erkinlashuvi hamda iqtisodiy inqirozlarning oldini olish zaruriyati bilan bevosita bog‘liqdir. Bugungi kunda ushbu institutlar nafaqat an‘anaviy kredit va moliyaviy yordam funksiyalarini bajaradi, balki raqamli iqtisodiyot sharoitida yangi moliyaviy mexanizmlarni joriy etish, innovatsion loyihalarni qo‘llab-quvvatlash va global to‘lov tizimlarini modernizatsiya qilishda ham faol ishtirok etmoqda.

Shu nuqtayi nazardan, xalqaro moliya institutlarining maqsadlari va funksiyalarini chuqur tahlil qilish, ularning zamonaviy iqtisodiy tizimdagi o‘rnini aniqlash hamda global moliyaviy barqarorlikka ta‘sirini o‘rganish dolzarb ilmiy-

amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi. Mazkur maqolada aynan ushbu jihatlar keng yoritilib, xalqaro moliya institutlarining global iqtisodiyotdagi strategik roli tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili

Xalqaro moliya institutlari, ularning maqsadi va funksiyalarini o'rganish bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu yo'nalish iqtisodiy nazariya va xalqaro moliyaviy munosabatlar doirasida keng tadqiq etilgan muhim mavzulardan biridir. Dastlabki klassik yondashuvlarda xalqaro moliya institutlarining shakllanishi asosan Bretton-Vuds tizimi bilan bog'lanib, ularning asosiy vazifasi jahon moliyaviy barqarorligini ta'minlash va valyuta munosabatlarini tartibga solish sifatida talqin qilingan¹. International Monetary Fund va World Bank faoliyatiga bag'ishlangan ilmiy manbalarda ushbu institutlarning asosiy funksiyalari — moliyaviy resurslarni taqsimlash, iqtisodiy barqarorlikni qo'llab-quvvatlash hamda rivojlanayotgan mamlakatlarga kredit va texnik yordam ko'rsatish ekani ta'kidlanadi². Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda ularning global inqirozlarni boshqarishdagi roli va xalqaro moliyaviy tizimni barqarorlashtirishdagi ahamiyati alohida yoritiladi.

So'nggi yillarda olib borilgan ilmiy izlanishlarda xalqaro moliya institutlarining funksional transformatsiyasi masalasi dolzarb yo'nalish sifatida qaralmoqda. Xususan, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi, moliyaviy texnologiyalar (fintech)ning joriy etilishi hamda global kapital oqimlarining murakkablashuvi ushbu institutlarning faoliyat mexanizmlarini qayta ko'rib chiqishni talab etmoqda. Ayrim mualliflar xalqaro moliya institutlarini nafaqat

¹ Bretton Woods Conference (1944)

² World Bank publications, : <https://www.worldbank.org/en/publication>

moliyaviy regulyator, balki global iqtisodiy siyosatni shakllantiruvchi strategik institut sifatida talqin qiladilar³.

O‘zbekistonlik iqtisodchi olimlarning ishlarida ham xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik qilish, ularning kredit liniyalari va investitsion dasturlaridan samarali foydalanish masalalari yoritilgan bo‘lib, bu jarayon milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va barqaror iqtisodiy o‘shishni ta‘minlashda muhim omil sifatida ko‘rsatiladi⁴.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, xalqaro moliya institutlarining maqsad va funksiyalari doimiy ravishda kengayib, global iqtisodiy tizimdagi o‘zgarishlarga mos ravishda transformatsiyalanib bormoqda. Bu esa mazkur mavzuning ilmiy va amaliy jihatdan dolzarbligini yanada oshiradi.

Muhokama

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, xalqaro moliya institutlari bugungi globallashuv sharoitida nafaqat moliyaviy resurslarni taqsimlovchi subyekt, balki jahon iqtisodiy tizimining barqarorligini ta‘minlovchi strategik institutlar sifatida faoliyat yuritmoqda. Ularning maqsad va funksiyalari tarixiy jihatdan o‘zgarib, an’anaviy kreditlash va yordam ko‘rsatish mexanizmlaridan tashqari, global iqtisodiy siyosatni muvofiqlashtirish va inqirozlarni boshqarish yo‘nalishlariga kengaygan. Buni quyidagi jadvaldan ham bilib olsak bo‘lad:

³ IMF Global Financial Stability Rep <https://www.imf.org/en/Publications/GFSR>

⁴ O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki yoki Iqtisodiyot vazirligi materiallari, <https://cbu.uz>

2026-yil uchun prognoz qilingan real
YalIM (% o'zgarish) : 6.5

2026-yilgi prognoz qilingan iste'mol
narxlari (% o'zgarish) : 7.0

Mamlakat aholisi : 38,943 million

A'zolik sanasi : 1992-yil 21-sentabr

IV-modda/Mamlakat hisoboti : 2025-
yil 24-iyun

Qarzdorlikdagi xaridlar va kreditlar
(SDR) : 82,84 million (2026-yil 31-
mart)

Maxsus qarz olish huquqlari (SDR) :
419,73 million

Kvota (SDR) : 551,2 million

A'zolikdan beri tuzilgan kelishuvlar
soni : 3

5

International Monetary Fund va World Bank kabi asosiy institutlar amaliyotida ko'rinadiki, rivojlanayotgan mamlakatlarda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, investitsiya muhitini yaxshilash hamda qashshoqlikni kamaytirish ustuvor yo'nalish sifatida saqlanib qolmoqda⁶. Shu bilan birga, ushbu institutlar tomonidan qo'llanilayotgan shartli kreditlash mexanizmlari ayrim hollarda milliy iqtisodiy siyosat mustaqilligiga ta'sir etishi borasida ilmiy bahs-munozaralar mavjud.

Zamonaviy bosqichda raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi xalqaro moliya institutlarining funksional faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, fintech texnologiyalar, raqamli to'lov tizimlari va blokcheyn asosidagi moliyaviy operatsiyalar global moliya tizimining transformatsiyasiga olib kelmoqda. Bu esa ushbu institutlardan yangi tartibga solish mexanizmlarini ishlab chiqishni va moslashuvchan siyosat yuritishni talab etadi.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat shundan iboratki, xalqaro moliya institutlarining global iqtisodiyotdagi roli bir xil baholanmaydi. Ayrim tadqiqotchilar ularni global barqarorlikni ta'minlovchi muhim institut sifatida

⁵ <https://www.imf.org/-/media/files/publications/cr/2025/english/1uzbea2025001-print-pdf.pdf>

⁶ <https://ourworldindata.org/>

ko'rsa, boshqalar ularning qarorlarida rivojlanayotgan davlatlar manfaatlari yetarlicha inobatga olinmasligini ta'kidlaydi. Bu holat xalqaro moliya tizimida institutsional islohotlar zarurligini ko'rsatadi.

O'zbekiston misolida esa xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik iqtisodiy islohotlarni qo'llab-quvvatlash, infratuzilmani modernizatsiya qilish va investitsion loyihalarni moliyalashtirishda muhim o'rin tutmoqda. Shu bois, ushbu institutlar bilan hamkorlikni chuqurlashtirish milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, olib borilgan muhokama xalqaro moliya institutlarining zamonaviy iqtisodiy tizimdagi roli murakkab va ko'p qirrali ekanligini, ularning funksiyalari esa global o'zgarishlar bilan birga doimiy ravishda takomillashib borayotganini ko'rsatadi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, xalqaro moliya institutlari jahon iqtisodiyotida makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, moliyaviy oqimlarni muvofiqlashtirish hamda iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlashda muhim strategik rol o'ynamoqda. Rasmiy statistik ma'lumotlar asosida (International Monetary Fund va World Bank) quyidagi natijalar aniqlandi.

1. Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar (O'zbekiston misolida)

IMF va World Bank ma'lumotlariga ko'ra:

KO'RSATKICHLAR	2022	2023	2024	2026 (prognoz)
YAIM (Mlrd USD)	80.4	107.5	114.9	181.5
REAL O'SISH (%)	6.0	6.4	6.5	6.8

AHOLI	JON	2555 \$	2849 \$	3161 \$	4580 \$
BOSHIGA YAIM (\$)					

O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida so‘nggi yillarda YaIMning barqaror o‘shish tendensiyasi kuzatilmoqda. Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (IMF) ma‘lumotlariga ko‘ra, 2024-yilda real YaIM o‘shish sur‘ati 6,5 foizni tashkil etgan bo‘lib, bu ko‘rsatkich 2023-yildagi 6,3 foizlik o‘shishga nisbatan ijobiy dinamikani aks ettiradi. Prognozlarga ko‘ra, 2025–2026 yillarda iqtisodiy o‘shish 6–7 foiz oralig‘ida saqlanib qolishi kutilmoqda. Mazkur o‘shish asosan ichki iste‘molning kengayishi, investitsiya faolligining ortishi hamda xizmatlar va qurilish sektorlaridagi yuqori dinamikaga asoslangan. Shu bilan birga, xalqaro moliya institutlari tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar va qo‘llab-quvvatlovchi dasturlar iqtisodiy kengayish jarayonini yanada barqarorlashtirishga xizmat qilmoqda. Shuningdek, makroiqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashga qaratilgan monetar va fiskal siyosatning uyg‘unlashuvi YaIM o‘shishining sifat jihatdan mustahkamlanishiga olib kelmoqda. Natijada iqtisodiy rivojlanish faqat miqdoriy emas, balki tarkibiy jihatdan ham ijobiy o‘zgarishlar bilan kechmoqda.

2. Tashqi sektor va moliyaviy barqarorlik

KO‘RSATKICHLAR	2023	2024	2026 (PROGNOZ)
Joriy hisob defitsiti	-7,6 %	-5.0 %	-4.8 %
Tashqi qarz (GDP %)	54.5	56.2	55.2
Zaxiralar (oylik import)	9-13 OY	BARQAROR	BARQAROR

Tashqi iqtisodiy ko‘rsatkichlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, joriy hisob defitsiti so‘nggi yillarda qisqarish tendensiyasiga ega bo‘lib, bu eksport hajmining oshishi va pul o‘tkazmalari oqimining barqarorlashuvi bilan izohlanadi. Shu bilan birga, xalqaro moliya institutlari tomonidan amalga oshirilayotgan qo‘llab-quvvatlash

dasturlari davlatning tashqi qarz majburiyatlari barqarorligini ta'minlashga xizmat qilmoqda. Natijada, mamlakatning valyuta zaxiralari yetarli darajada saqlanib, tashqi iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash imkonini bermoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, xalqaro moliya institutlari jahon iqtisodiyotida makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash hamda moliyaviy inqirozlarni yumshatishda muhim strategik rol o'ynaydi. Xususan, International Monetary Fund va World Bank faoliyati rivojlanayotgan mamlakatlarda YaIM o'sishining barqarorlashuvi, inflyatsiyaning pasayishi hamda fiskal va tashqi sektor barqarorligini mustahkamlashga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shuningdek, zamonaviy raqamli iqtisodiyot sharoitida ushbu institutlarning funksiyalari kengayib, global moliyaviy tizimni tartibga solish va transformatsiya qilish yo'nalishida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Umuman olganda, xalqaro moliya institutlari global iqtisodiy rivojlanishning asosiy drayverlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, xalqaro moliya institutlari jahon iqtisodiy tizimining barqarorligini ta'minlashda muhim institutsional mexanizm sifatida faoliyat yuritadi. Xususan, International Monetary Fund global makroiqtisodiy barqarorlikni saqlash, to'lov balansi muammolarini bartaraf etish hamda moliyaviy inqirozlarni yumshatishda asosiy rol o'ynaydi, World Bank esa uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanish va qashshoqlikni kamaytirishga yo'naltirilgan loyihalarni moliyalashtirish orqali barqaror taraqqiyotga xizmat qiladi.

Shuningdek, tahlillar shuni ko'rsatadiki, ushbu institutlarning funksiyalari globallashtirish jarayonlari chuqurlashgani sari kengayib bormoqda. Raqamli iqtisodiyot, moliyaviy texnologiyalar va xalqaro kapital oqimlarining o'sishi natijasida ularning tartibga solish va monitoring qilish funksiyalari yanada dolzarb

ahamiyat kasb etmoqda. Natijada, xalqaro moliya institutlari nafaqat moliyaviy yordam beruvchi tashkilot, balki global iqtisodiy siyosatni muvofiqlashtiruvchi strategik subyektga aylanmoqda.

Umuman olganda, tadqiqot xalqaro moliya institutlari jahon iqtisodiyotida barqarorlikni ta'minlash, inqirozlarning oldini olish va rivojlanayotgan davlatlar iqtisodiyotini qo'llab-quvvatlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi. Shu bois, ularning faoliyatini yanada takomillashtirish va global iqtisodiy o'zgarishlarga moslashtirish bugungi kunning dolzarb ilmiy-amaliy vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. International Monetary Fund (IMF). *World Economic Outlook Reports*. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO>
2. International Monetary Fund (IMF). *Article IV Consultation Reports (Uzbekistan)*. <https://www.imf.org/en/countries/UZB>
3. World Bank. *World Development Indicators (WDI) Database*. <https://data.worldbank.org/>
4. World Bank. *Uzbekistan Overview and Economic Data*. <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan>
5. Bank for International Settlements (BIS). *Annual Economic Reports*. <https://www.bis.org/publ/>
6. International Monetary Fund. *Global Financial Stability Report*. <https://www.imf.org/en/Publications/GFSR>
7. World Bank & IMF. *Joint Debt Sustainability Analysis: Uzbekistan*. <https://openknowledge.worldbank.org/>
8. International Monetary Fund (IMF). *Financial Sector Assessment Program Reports*. <https://www.imf.org/en/Publications/CR>